HUQUQIY REALLIK TUSHUNCHASINING UMUMIY TAVSIFI

Muzaffar Botirov
Guliston davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada huquqiy realllik tushunchasining falsafiy mazmun-mohiyati tadqiq qilishga xarakat qilingan. Shuningdek, huquqiy reallikni shakllantirishning gnoseologik asoslariga murojaat qilish, uning ma'nosini falsafiy bilimlar kontekstida ochib berishga ilmiy-amaliy nuqtai-nazardan qaralgan.*

Kalit so'zlar: *huquq, huquqiy reallik, huquq falsafasi, huquqiy bilish, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, falsafiy-huquqiy yondashuv.*

Zamonaviy jamiyat rivojlanishi huquqiy reallikda aks etishi shubhasiz ayni haqiqat hisoblanadi. Shu boisdan ham hozirgi davrda huquqiy sohaning dinamikasi inson huquq va erkinliklarini ta'minlashning tobora kengayib borish jarayonini rasman tan olinishi va shu asosda ham xalqaro, ham ichki miqyosdagi huquqiy reallikni insonparvarlashtirishga qaratilganligi bilan alohida ajralib turadi.

Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, "Asosiy masala - qonunlarning mazmun-mohiyatini xalqimizga va mas'ul ijrochilarga o'z vaqtida yetkazish, ularning ijrosini to'g'ri tashkil etish hamda qonun talablariga qat'iy amal qilishni ta'minlashdan iboratdir".

Zamonaviy insoniyat hayotining jadal rivojlanish sur'atlari va globallashuv jarayoni texnik, texnologik, ilmiy, siyosiy, iqtisodiy va boshqa sohalardagi tub o'zgarishlar huquqiy sohada muayyan muammolarni ham keltirib chiqaradi. "Huquq ilmi falsafaning bir qismidir".

Xalqaro huquqni xalqaro deklaratsiyalar va mavjud normalar va qadriyatlarning yaxlitligini tashkil etuvchi boshqa huquqiy hujjatlarni ratifikatsiya qilinishi suveren davlatlarning huquqiy normalari va huquqiy madaniyatining real hukmronligi negiziga aylandi. Ushbu holatga munosabat huquqiy reallik va huquqiy plyuralizm zaruriyatidan kelib chiqadi. Xorijiy huquqshunoslar (J.Griffis, S.E.Merri, N.N. Alekseev) ham, mahalliy olimlar ham (A.Saidov) huquqiy reallik va huquqiy plyuralizm pozitsiyasida turib oldilar. Ushbu pozitsiya tarafdorlari davlat-huquqiy nazariyalarning noto'g'ri ekanligini isbotlaydi, unda «radikal yevrotsentrizm g'oyasi hukmronlik qiladi, davlat va huquqni G'arbiy Yevropa davlat va huquq versiyasi bilan birlashtiradi.

Biz uchun ahamiyatli bo'lgan yana bir tadqiqot bloki huquqiy reallikni inson borlig'ining muhim xususiyatlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqish bilan bog'liq bo'lib, bizni faqat huquqiy munosabatlar doirasidan tashqariga, butun inson mavjudligini tushunishga olib borishini bilishimiz mumkin bo'ladi. Inson uchun qonun yaratilishini tan olgan holda, biz bir vaqtning o'zida nafaqat sof huquqiy xususiyatlarni, balki uning bu dunyoda mavjudligining chuqur asoslarini ham huquqiy reallik orqali belgilaymiz. Bunday yondashuv huquqiy reallik hodisasini shaxs bilan, uning mohiyati bilan chambarchas bog'liq degan fikrdan kelib chiqadi.

Bizning nazarimizda huquqiy reallik masalalarini chuqur o'rganish metodologiyasining zamonaviy fan yutuqlari asosida tubdan o'zgarishini e'tirof etgan holda, ushbu metodologiyalarning xilma-xilligini tasdiqlovchi empirik materiallar taqdim etish muhim ahamiyatga ega.

Huquqiy davlat sharoitida huquqiy reallikning davlat tuzilishidagi ahamiyati, referendum va xalq qonun ijodkorligi tashabbusidan tortib, yuqori hokimiyat organlarining qonun ijodkorligi faoliyatigacha hamda siyosiy qarorlarini qabul qilish va qonun ijodkorligidagi ishtiroki darajasi tufayli uning potensial imkoniyatlari va funksiyalari doirasi yanada kengayib bormoqda. Bu odamlarning kundalik hayotida ham, umuman davlat hayotida ham huquqiy tamoyillarni mustahkamlash zaruriyatini yuzaga keltiradi. Huquqiy reallik odatda inson huquq va erkinliklarini amalga oshirish uchun munosib shart-sharoit yaratish, balki ularning ustuvorligini ta'minlashda yaqqol namoyon bo'ladi. "Huquq, bu – bir shaxs o'zboshimchaligini boshqa bir shaxs o'zboshimchaligi bilan umumiy erkinlik qonuni nuqtai nazaridan taqqoslash mumkin bo'lgan shart-sharoitlar yig'indisi (majmuasi)dir".

Huquqiy reallikning kelib chiqishi, shakllanish mexanizmi va shartlari, uning inson huquqlari bilan bog'liqligiga oid savollar sof huquqiy tahlildan tashqari, falsafiy mulohaza yuritishni taqozo etadi.

Huquqiy reallik nafaqat inson mavjudligining barcha xususiyatlarini o‘z ichiga olgan ijtimoiy tartibga soluvchi funksiyani bajaradi balki muayyan milliy huquqiy tizimlar, shuningdek insonda qonunni idrok etish va unga rioya qilish imkonini beradigan holatlarni ham o‘zida ifoda etadi.

Huquqiy reallikning jamiyat hayotining barcha sohalariga singib ketganligi sababli, uning shakllanishi va rivojlanishining gnoseologik jihati insonni erkinlik o‘lchovi bilan munosabatlaridagi ehtiyoj va majburiyatlarni, shuningdek, uning huquqiy adolat bilan munosabatidagi haqiqatni aks ettiradi.

Huquqiy reallik inson mavjudligini ta’minlovchi yo‘llaridan biri bo‘lib, insonning yaxlit borlig‘ini tushunish orqali, mohiyat va hodisa, mazmun va shakl, butun va qism va boshqa shu kabi falsafiy kategoriyalar orqali idrok etiladigan darajada yaqqol namoyon bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shuni takidlash kerakki, huquqiy reallik tushun-chasini falsafiy mazmun-mohiyatini ko‘rib chiqish bilan bog‘liq tadqiqot metodologiyalarining xilma-xilligi inson faoliyatining uning shakllanishi va rivojlanishi jarayonlariga ta’sir qiluvchi sohalarning xilma-xilligi bilan bog‘liq.

Huquqiy reallikning shakllanishining tarixiy davrlari; bu makon ijtimoiy institutlarda amalga oshiriladi va insonning ma’naviy kamoloti va huquqning rivojlanishiga ham ta’sir qiladi. Bunda huquqiy reallik hodisasining tegishli talablari bilan bir qatorda ulardan tashqari davr, davlat, millatning madaniy-tarixiy taraqqiyot mazmunini ob’ektiv baholash kerak bo‘ladi. Shu munosabat bilan ko‘rib chiqilayotgan davrlarning madaniy-tarixiy mazmunidagi o‘zgarishlar va huquqiy reallik uchun muhim institutlarni aniqlash maqsadida qiyosiy metodga murojaat qilamiz. U huquqiy reallikni rivojlanishining klassikgacha bo‘lgan, klassik va noklassik bo‘lmagan bosqichlarining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berish, huquq falsafasi fanini o‘rganishga onto-gnoseologik va falsafiy-huquqiy yondashuvlarni tadbiq qilish orqali amalga oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag‘ishlangan tan-tanali marosimdagi ma’ruzasi. // O‘zbekiston Milliy axborot agent-ligining veb-sayti – http://uza.uz.

2.Gegel.Sochineniya.T.VIII.- Moskva: Gosmetizdat, 1958. – S.362.

3.Platon. Sochineniya v trex tomax.1.3. Chast 2- Moskva: Мысl; 1972.- 612 s.

4.Tojixonov U, Saidov A. Davlat va huquq nazariyasi.Ikki jildli. 1-jild. Davlat nazariyasi.- Toshkent: Adolat, 2001.- 97-100 b.